

Süleyman Özkan, *Osmanlı Devleti'nde Arkeolojik Kazılar ve Müzecilik*, Ege Üniversitesi Basım Evi, Genişletilmiş 2. Baskı, İzmir, Eylül 2019, VII+193 s., ISBN 978-605-60717-2-0.

Gizem TUNÇ*

Arkeoloji disiplini ve araştırmalarının tarihselliğine dokunduğumuzda, 12. yüzyıl Batı Avrupa'sının ilgisi ve merakına karşılık, Ortadoğu ve Anadolu coğrafyasındaki yerel arkeolojik girişimlerin oldukça uzun bir zaman diliminin sonunda başlamış olduğu dikkati çeker. Bilhassa Osmanlı Devleti'nin en geniş sınırlarına ulaştığı 16. yüzyıl Anadolu'sunu, Doğu Akdeniz'ini ve Arap coğrafyasını, birçok medeniyetin keşiştiğı geniş bir panorama içerisinde değerlendirdiğimizde, bölgeye olan ilgi ve merakın nedeni, kendini gösterir. Bugün dahi tarihsel arkeoloji ve disiplinler arası çalışmaların bir ayağını oluşturan Osmanlı arkeolojisine, Osmanlı coğrafyasının kendine has kültürel dokusuna, tarihi mirasına dair verilere ve dönemin o günkü durumlarına ilişkin bilgilere; bölgeye gelen seyyahların kalemlerinden ve gravürlerinden, ressamların tuvallerinden ve son dönem kazı fotoğraflarından takip edebilme imkânına sahibiz.

Batı Avrupa'nın bu ilgisinin nedenini yalnızca bölgenin sahip olduğu kültürel zenginlik olarak gerekçelendirmek yeterli bir yaklaşım olmayacaktır. 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da gündeme gelen Hellenizim ve Neoklasik hayranlığın, Avrupa entelektüel kesiminin ilgilerini Osmanlı coğrafyasına çevirmesiyle, Antik Yunan hayranlığı da ideolojik olarak pekişebilmiştir. İster bölgeye duyulan ilgi ister diplomatik sebeplerle Osmanlı coğrafyasına adım atanlar, ziyaret ettikleri yerlerin ayrıntılı tasvirlerini yaparak buraları kendi ülkelerinde tanıtmakla kalmamış, eser kaçakçılığını meslek edinen kişiler de bölgenin zenginliklerinden istifade etmişlerdir. Tarihsel süreç içerisinde tüm bunlar olurken, Osmanlı Devleti, bürokratik ve yerel bir tavır olarak ilgisiz durmuştur. Çoğunlukla kaderine terk edilen antik kentler; bölge insanı tarafından bazen bir depo olarak, bazen de etrafa saçılan mermerler, tıpkı Bizans ve Selçuklu da olduğu gibi "devşirme" usulüyle bina inşalarında kullanılmıştır. Tarihi mirasın korunmasına karşı gösterilen bu tutuk tavır, 1860'dan itibaren Osmanlı entelektüel çevresinin Avrupa ile etkileşimiyle birlikte değişmeye başlamış, 1869'dan itibaren yapılan mevzuat düzenlemeleri ile kazı ve müzecilik çalışmalarında belli bir yol kat edilebilmiştir.

* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, gizem_tunc@yahoo.com.tr

Prof. Dr. Süleyman Özkan'ın kaleme aldığı; **Osmanlı Devleti'nde Arkeolojik Kazılar ve Müzecilik**, 2009 yılında yine aynı isimle okuyucularla buluşturduğu çalışmasının genişletilmiş 2. baskısı olup, Osmanlı Devleti'nde yürütülen Arkeolojik kazılar ve Müzecilik faaliyetlerinin hikâyesine tepeden bakıldığı ve eski eser bilincine katkı sağlama görevinin de üstlenildiği bir eser olarak, alan literatüründeki yerini almıştır.

Özkan, çalışmasının **Giriş (ss.1-8)** bölümüne; eski eser merakı ve koleksiyonerliğin ortaya çıkış hikâyesini Orta Çağ'a götürerek, gezginlerin izlenimlerine ve gravür geleneğinin başlangıcına atıf yaparak başlar. Ardından Roma asil ve askerlerin savaş ganimeti yahut özel olarak topladıkları eserleri evlerinde sergilendikleri bilgisine ek olarak koleksiyonerlik geleneğinin 16. yüzyıl İtalya'sında popülerlik kazandığını belirtir. Çalışmanın konusu dâhilinde Özkan; Osmanlı coğrafyasına ziyaretlerde bulunan; Romalı *Pietro della Vale* (1620), Fransız *Jean Baptiste Tavernier* (1624), Danimarkalı *Karsten Niebuhr* (1770), Fransız Büyükelçi *Ooinutel* (1670-79), ünlü Fransız botanikçi *Joseph Pitton de Tournefort* (1700-1702), İtalyan nümismatik ve arkeolog *Domenici Sestini* (1781), İngiliz ressam *Robert Kerr Porter* (1777-1842) gibi ünlü isimlerin gözlemleri ve ziyaret ettikleri bölgelerdeki izlenimleri hakkında bizlere kısa kısa anekdotlar da vermiştir.

Özkan, çalışmasını oluştururken faydalandığı kaynakları 3 grupta sınıflandırmıştır. **1. grup**; çalışmanın ana kaynağı olan Osmanlı Devlet Arşivleri ile İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan koleksiyon ve kataloglardır. **2. grup** olarak kazı ve gezi raporları ve büyük oranda Arif Müfid Mansel'in eserlerinden ve **3.grup** olarak da kişilerin anıları ile müze uzmanlarından faydalandığını belirtmiştir. Özkan buna ek olarak, kitabın konusuna dair yapılan muhtelif çalışmalardan da bahsederek, yer yer yazarlarına da atıfta bulunmuştur. Kitapta kullanılan görsellerin ise neden daha çok İstanbul Arkeoloji Müzesinden faydalandığı sorusuna "**Eski Önasya ile ilgili Batılı yayınlarda, bizim müzelerdeki eserler pek kullanılmamaktadır ki bunun nedeni de kendilerinde daha güzel ve çok miktarda eser bulunmasıdır**" yanıtını vermiştir.

Özkan, bilgilendirici bir girizgâhın ardından, **Tanzimat'ın İlânından Önceki Dönem** başlıklı **1. bölümü (ss.9-35)** kendi içerisinde 1 alt ve 6 ara başlık olarak kategorize etmiştir. Tanzimat öncesi dönemde, Osmanlı Hükümeti'nin eski eserlere karşı kayıtsızlığından ve bilgi yetersizliğinden bahsederek, eser kalıntılarını, tıpkı Bizans, Selçuklu ve hatta St. Jean

şövalyelerinin de yaptığı gibi *devşirme usulü* dediğimiz bir uygulamayla bina onarımında kullandıklarına değinir. Osmanlı sarayında Kutsal Emanetlerin ve padişahların özel eşyalarının muhafaza edilmesinin temel sebebinin müzecilik anlayışından ziyade, İslam dinine hürmet gösterilmesi ve atalara karşı saygıdan kaynaklandığının altı çizilmiştir. Fonksiyonel olarak müze özelliği taşımayan ancak değerli eşyaların ve hediyelerin kale, tekke ve türbe gibi yerlerde ziyaretlere açıldığı, insanların da tamamen hürmet duygusuyla buralara ziyaretler gerçekleştirdikleri hususunda durulmuştur.

Bu bölümde 2. alt başlık olarak Tanzimat Öncesi dönemde Avrupalı asillerin, tüccarların ve büyükelçi gibi varlıklı kişilerin Yunanistan Bölgesi, Mısır Ülkesi, Mezopotamya, Anadolu, Ege Adaları'nda gerçekleştirdikleri kazılardan ve eser yağmacılıklarından söz edilmiştir. Bahsedilen eser yağmacılığının ufak tefek taşınır malzemelerin olması yanında Yunanistan'da bulunan Klasik Dönem Yunan sanatının en güzel örneklerinden biri olan Atina Parthenon Tapınağı gibi taşınmaz eserlere ait alınlık, kabartma ve metopların parça parça Palermo, Padova, Paris, Würzburg ve Kalrshuhe ve Vatikan müzelerine dağıtılışı gibi benzer faaliyetler anlatılmıştır. Aynı şekilde Mısır'dan hiyeroglif ve el yazmalarının Avrupa'ya nakliyle *Egyptology* bilimi ortaya çıkmış, Mezopotamya'da 3 dilli tabletler bulunmuş; Eski Persçe, Yeni Elamca, Yeni Babilce dillerinin tespiti yapılmış ve bunlarda Londra'ya götürülmüştür. Anadolu ve Ege Adaları'nda da Avrupalı arkeologlar tarafından arazi çalışmaları yürütülmüş, Aphrodite heykeli ve Troya şehri gibi önemli kalıntılar tespit edilmiştir. Ne yazık ki bu kazıların neticesinde tarihin bilinmez tarafları aydınlatılmış ve yeni ihtisas dalları türemiş olsa da bölgelerin bir hayli tahrip edildiğini gözden kaçırmamak yerinde olacaktır.

Özkan, kaleme aldığı ***Tanzimat'ın İlânı ve Fethi Ahmet Paşa Dönemi (1839-1869)*** başlıklı 2. bölüme (37-53), Tanzimat'ın ilânı ve Islahat Fermanı gibi kritik dönemeçlerin ardından ülkede başlayan entelektüel uyanışın bir ürünü olarak bir müze kurma düşüncesinin tezahüründen ve bununla ilintili olarak da 1858 tarihli ceza kanunnamesiyle eski eser koruma farkındalığının kanunlaştırılma sürecini değerlendirerek başlar. Özkan'ın titizlikle verdiği bilgiler ışığında şöyle bir tarihsel süreç bizi karşılıyor;

Aya İrini kilisesindeki Harbiye Ambarında depolanan silahların yanına arkeolojik eserlerin de eklenmesiyle Mecmua-i Âsâr-ı Atıka (Eski Eserler Koleksiyonu) ile Mecmua-i Eslîha-yı Atıka (Eski Silahlar

Koleksiyonu) olarak 2 seksiyona ayrılarak Müzehâne-i Âmire adıyla müzecilik faaliyetleri de böylece başlamış olur. Bölüme ismini veren asker ve diplomat olan Damat Fethi Ahmet Paşa, 1846 yılında İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin ilk müdürü olarak, ülkenin pek çok yerinde sahipsiz kalan eserlerin burada toplanmasına öncülük etmiş, 1840 yılında ilk ruhsatlı kazı yapılmış ve 1863 tarihli bir emirname ile yabancı arkeolog yağmacılığının önü kesilmeye çalışılmıştır. 2. bölümde bu dönemde Anadolu, Mezopotamya, Filistin, Libya, Ege Adaları ve Kıbrıs'ta yabancı arkeolog, konsolos, mimar, bilim insanı antikacı gibi meslek erbapları kazılar yapmışlardır. Özkan; kazı yapan isimleri ve eserleri tespit ederek Avrupa'daki hangi müzelere götürüldüklerini detaylı bir şekilde açıklamıştır¹.

Çalışmanın **Müze-i Hümayûn'un Kurulması (1869-1872)** başlıklı 3. bölümüne göre (ss.55-58); 1857 tarihinde Fethi Ahmet Paşa'nın öncülüğünde başlayan müzecilik faaliyetleri, Maarif Nazırı olan Safvet Paşa'nın 1869'da Aya İrini'de depolanan tüm eserleri Müze-i Hümayûn'a dönüştürmesi ve bunu müdürlük haline getirmeye başlamasıyla devletin kültürel miras politikalarındaki yerini almaya başlamıştır. Özkan'ın da değindiği üzere 1869 tarihli Âsâr-ı Atika Nizamnamesi gibi sınırlayıcı hukuki mevzuatlarla, başıboş kazıların önü kesilerek, kazı çalışmalarını devletin denetimi altında yapılmasına gayret gösterilmiştir. Özkan'ın bu bölüme dair verdiği önemli bilgilerden biri de Kırım Savaşı sırasında Osmanlılar ile İngiliz ve Fransızlarla kurulan ilişkiler sonucunda kazı çalışmalarının artmış ve artık araştırmacılar buluntu tespitinden ziyade

¹ Bölge ve tarihleriyle bu kişilerin kısa bir derlemesini vermek gerekirse; Charles Fellows (Anadolu/1799-1860), Charles Alison (Anadolu/1846), William Burckhardt Barker (Anadolu/1845), Victor Langlois (Anadolu/1852), Charles Thomas Newton (Anadolu/1816-1894), P.Richard Pullan (Anadolu/1857), Willian Henry Waddington (Anadolu/1855), Saulcy (Anadolu/1852), Georges Perrot (Anadolu/1861), Johann Georg von Hahn (Anadolu/1864-65), John Turtle Wood (Anadolu/ 1863), Ludwig Peter Spiegthall (Anadolu/1853-58).

Paul Emille Botta (Mezopotamya/1802-1870), Austen Henry Layard (Mezopotamya/1817-1894), Hordmuzd Rassam (Mezopotamya/1826-1894), Fulgence Fresnel (Mezopotamya/1851), William K.Loftus (Mezopotamya/1853-54), J.E Taylor (Mezopotamya/1854-55), Tell el Lahm (Mezopotamya/?), Tell Mukayyer (Mezopotamya/?), Tell Abu Şahreyn (Mezopotamya/?), Birs Nimrud (Mezopotamya/?), Creswicke Rawlinson (Mezopotamya/1810-1894).

Ernest Renan (Filistin/1864-65), R.Murdosch Smith (Libya/1860-64), E.A. Procher (Libya/1860-64), Alfred Biliotti (Kıbrıs/1868-70), E.Miller (Kıbrıs/1863), Charles Champoiseau (Kıbrıs/1863), Gustave Devill ve E.Coquart (Kıbrıs/1866).

buluntuların tarihselliği üzerinde bilimsel faaliyetler gerçekleştirmeye başlamış olmalarıdır.

Dethier Dönemi (1872-1881) başlıklı 4. bölüm (ss.59-77), Müze-i Hümayûn'un kuruluş hikâyesinin bir devamı olarak, İstanbul Avusturya Lisesi'nin müdürü olan Dr. Philip Anton Dethier'in başkanlığı ile müze bünyesinde yapılan faaliyetlerin hızlandığı bir sürece temas etmektedir. Dethier'in, Müze-i Hümayûn'un geliştirilmesi yönündeki gayretlerine bakıldığında, bu dönemde yapılan kazıların neticesinde Sümer, Akad gibi eski uygarlıklara dair veriler ortaya çıkarılmış ve ilk kez kazılarda resmi görevliler refakat etmiştir. Bunun yanı sıra bu bölümde, Aya İrini'de toplanan ve teşhir edilen eserlerin muhafazasına yeterli yer olmaması sebebiyle Çinili Köşk'e aktarılması ve yabancı okulların müze kurma süreçlerine de değinilmiştir. Mezopotamya, Anadolu, Arabistan Yarımadası, Filistin, Ege Adaları, Kıbrıs bölgelerde yapılan önemli kazı çalışmaları ve bu çalışmalar yapılırken yaşanan olaylar detaylıca aktarılmıştır.

Lakin 1874 tarihli Yeni Âsâr-ı Atıka Nizamnamesi'ndeki mevzuat boşlukları, Müze okulu kurma gayretlerinin istenilen düzeye çıkarılamaması ve Eser kaçakçılığının önüne geçilememesi gibi dönemin iyi niyetli fakat sonuç vermeyen gelişmelerin de yaşandığı kaydedilmiştir.

Dönem itibariyle müzecilik faaliyetlerinde olumlu gelişmelerin yaşanması sebebiyle çalışmasının 5. bölümüne (ss.79-150) **Osman Hamdi Bey Dönemi ve Sonrası (1881-1914)** başlığını veren Özkan, döneme ilişkin gelişmeleri titizlikle işlemiştir. Özkan, 1881'de Müze-i Hümayûn müdürlüğüne getirilen Osman Hamdi Bey döneminde, Âsâr-ı Atıka Nizamnamesi'nin 1884 yılında revize edildiği, 1906 nizamnamesi ile de toplanılan eser miktarında bir artış yaşandığı kaydedilmiştir. Bununla ilintili olarak da Müze-i Hümayûn bünyesinde bir ihtisas kütüphanesi açılmış, Sikke seksiyonu genişletilmiştir. Osman Hamdi Bey dönemini, Müze-i Hümayûn için bu kadar önemli kılan gelişmeler yalnızca bunlardan ibaret değildir. Aynı zamanda bir ressam olan Osman Hamdi Bey'in girişimiyle 1883 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi açılmış, Müze-i Hümayûn binası Çinili Köşk'ten daha büyük bir binaya taşınmış, Fransız ve Alman uzman yazarlar tarafından eser envanterleri kataloglanarak müze yayını olarak araştırmacılara ve okuyuculara sunulmuştur. Bunun yanı sıra Müze-i Hümayûn'a bağlı olarak Bergama, Bursa, Lefkoşe, Kandiye, Konya, Kudüs Asar-ı Atıka, Sivas, İstanköy, Nablus, Filibe, Selânik, Halep, Ankara, Kayseri, Varna, Çanakkale, Samos, Musul, Medine gibi yerlerde lokal müzeler açılmış, böylece antik yerleşim yerleri nakledilmeden ve zarar görmeden

teşhir edilmeye başlamıştır. Özkan'ın da ifade ettiği gibi **“Taş eserlerin naklinin zorluğu nedeniyle bu tür bölge müzeleri önem kazanmaktadır.”**

Çalışmanın bu bölümünde değinilen bir diğer önemli gelişme, Yervant Osgan Efendi, Ekrem Akurgal, Halil Edhem Bey, Theodor Makridi Bey, Haydar Sümerkan Bey, Bedri Bey, Demostee Baltazzi Bey gibi Türk müzecilerin kazı alanlarında kendilerini göstermeye başlamaları sonucunda, 1887 yılında Sayda (Sidon) kral mezarları gibi önemli buluntular tespit edilmiştir. Dönemde eski eser bilinci 1860 öncesine göre daha iyi bir duruma gelmiş ve kurumsallaşmış olmasına rağmen, eser kaçakçılığı ve ören yerlerinde yaşanan tahribatların önüne geçilememiştir. Özkan bu durumu, **“Devletin eski eser alanlarına karşı duyarlı bir davranış göstermesi nadir bir durumdur. Çünkü 1889 yılında Aydın’da olan depremde evlerin yıkılması üzerine devlet, evlerin yapımı ve özellikle camilerin tamiri için Tralles kentinden taş alınmasına izin vermiştir...”** pasajıyla açıklamıştır. Özkan, çalışmanın diğer bölümlerinde de detaylandığı gibi bu dönemde Suriye-Filistin, Ege Adaları, Arabistan, Mezopotamya, Anadolu, Trakya ve Balkanlar ve Libya’da yapılan kazı çalışmalarından bahsetmiştir.

Özkan; **Birinci Dünya Savaşı ve İşgâl Yılları (1914-1922)** başlıklı 6. Bölümünde (ss.; 151-157) Müze-i Hümayûn müdürü olan Osman Hamdi Bey’in ölümünün ardından Halil Edhem Bey’in faaliyetlerine değinilir. Edhem Bey döneminin, Dethier ve Osman Hamdi Bey’e nazaran daha durgun geçtiğinin altı çizilmiştir. Zira Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi’nin ülkede yaratmış olduğu sancılı atmosferin, müzecilik ve kazı faaliyetlerinin duraksamasına sebep olduğunu ve hatta pek çok ören yerinin işgal kuvvetleri tarafından yağmalandığı bilgisi verilmiştir. Müze çalışanlarının tüm bu gelişmelere rağmen işlerini aksatmamaya özen gösterdikleri, bununla alakalı olarak da 1921 yılında bir Asar-ı Atika Nizamnamesi hazırlandığı, Evkaf-ı İslamiye, Eski Şark Eserleri Müzesi, Antalya Müzesi, Ankara Müzesi, Adana Müzesi gibi yeni müzelerin açılma süreçlerinden ve yapılan kazı çalışmaları anlatılmıştır.

Cumhuriyet’in İlk Yılları başlıklı 7. ve son bölümde (ss.161-162), 29 Ekim 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleştirilen mübadele hadisesi sırasında pek çok eser ve koleksiyonun kaybedildiği bilgisi verilmektedir. Bunun yanı sıra Suriye, Lübnan ve Batıya göç eden Ermeni koleksiyonerler de önemli eserleri beraberlerinde götürmüşlerdir. Ülkeden götürülen eserlerin yanı

sıra Frank Calvert ve A.William Buttigieg gibi isimler ellerindeki koleksiyonları Türkiye Cumhuriyeti'ne teslim etmişlerdir. Buna ek olarak Memluk Sultanının hediyesi olan bir çift şamdan, Büyükelçimiz Ruşen Eşref Ünaydın'ın gayretleriyle Atina'da satın alınmıştır.

Özkan çalışmasının sonuç kısmında; Batıyla ve batılı araştırmacıların faaliyetleri neticesinde Osmanlı Devleti'nde kazı ve müzeciliğe dair bir yönelim sürecinin başlamış olduğundan fakat yapılan kanunların yeterli denetim ve koruma sağlayamamasından dolayı eser kaçakçılığı ve tahribatını önlememesi gibi durumlara sebebiyet verdiği gibi meseleleri tartışarak, Osmanlı'dan kalan kültür varlıklarının gerçek sayılarına dair verilerin ancak araştırmacıların katkıları ve yayınlarıyla tamamlanabileceğini belirtmiştir.

Dergi Yayın İlkeleri

Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin yayın organı olan İzmir Araştırmaları Dergisi, uluslararası hakemli, akademik bir dergidir. Yılda iki sayı yayımlanır. Dergimizde, özgün araştırma-inceleme makaleleri, çeviri, kitap tanıtma, kongre-sempozyum haberleri ve ölüm haberleri yayımlanır. Yazıların bilimsel araştırma ölçütlerine uyması, alana bir yenilik getirmesi ve başka bir yerde yayımlanmamış olması gerekir. Derginin dili Türkçedir. Gerekğinde Batı dillerinde de makale yayımlanabilir. Makale ve çevirilerde, metinden bağımsız olarak 200 kelimeyi aşmayacak Türkçe ve İngilizce özet ile anahtar kelimeler konunun uzmanı bir hakemin değerlendirmesi ve Yayın Kurulu'nun nihai onayıyla basılır. Yayın Kurulu, gerekğinde yazıların yazım şekli üzerinde küçük düzeltme ve değişiklikler yapabilir. Metne eklenmesi istenen resim, çizim, harita veya belgeler yüksek çözünürlükte (JPG), teslim edilmelidir. Resim ve belge türünden tüm materyaller numaralandırılmalı ve altına açıklamaları yazılmalıdır.

Sayfa Düzeni:

Üst: 3 cm, Sol: 2 cm

Alt: 3 cm, Sağ: 2 cm

Boyut: 16,5 X 24 cm

Üstbilgi: 2 cm, Alt bilgi: 2 cm

Makale başlığı: 16 cm

Yazar adı: 12 punto Cambria

Metin yazı tipi: Cambria, 11 punto

Dipnotlar: 9 punto

Atıfta bulunan metinlerin kısaltılmış kaynakçası dipnot olarak verilmelidir. Dipnotlar:

Tek yazarlı kaynak : Uzunçarşılı 1957, 23;
Karal 1940, 234

İki yazarlı kaynak : Bilge ve Kaynak 2000,
11-12.

İkiden fazla yazarlı kaynak : Hamilton vd. 1957,
345 vd.

Birden fazla cildi olan kaynak : Ünal 2002, I; 23-24,
Lev.12.

Birden fazla baskısı olan kaynak : Kınal 1982 (2. Baskı),
87, res.23.

Yazarın aynı yılda basılmış eserleri : Alkım 1990a, 45;
Alkım 1990b, 90.

Kaynakça oluştururken yazarın soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır. Kaynakça:

Kitaplarda : Akdağ 1975 Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celâlî İsyanları"*, İstanbul; Bilgi Yayınevi, 1975.

Çeviri Eserlerde : Jorga 2005 Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul; Yeditepe, C.5, 2005.

Makalelerde : İnalçık 1964 Halil İnalçık "Sened-i İttifak ve Gülhane-i Hatt-ı Hümayûnu" *BELLETTEN*, C.XXVIII, S.112, Ankara; TTK, 1964, 603-622.

Tezlerde : Çınar 2000 Hüseyin Çınar, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntab Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, İstanbul Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul; 2000.

Tüm yazışmalar ve makaleler için adres:

Ege Üniversitesi

İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi

Gençlik Caddesi No:19, Bornova İzmir

Tlf: 0232-324-72-24

E-mail: izmiraum@mail.ege.edu.tr

izmiraum@gmail.com